

і будуть люде на землі.

(Т.Г. Шевченко «І Архімед, і Галілей...»)

Яна Василенко,

кандидат філологічних наук,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

САКРАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СТЕПУ: ЮЛУШ СЛОВАЦЬКИЙ ТА ІНШІ ПИСЬМЕННИКИ

Анотація

Розглядаються проблематика і поетика сакралізованого сприйняття/відтворення степів України польськими і українськими літераторами.

Ключові слова: *Польща, Україна, степ, сакрум.*

Keywords: *Poland, Ukraine, step, sacrum*

Попри існування численних праць з польсько-української літературної взаємодії (С. Козак, В. Мокрий, С. Маковський, Г. Вервес, Г. Грабович, Р. Радишевський й ін.) поетика сакралізації українського степу залишається на узбіччі дослідницької уваги.

Мета статті – виділення вузлових моментів винесеної у заголовок теми, зазначення контурів її історико-літературного розвитку в парадигмі романтизм – сучасне письменство.

Степ – найбільш розпізнавальний, відтак й розповсюджений образ української землі.

По своїй онтолого-філософській природі це архетип: *Sacrum terra* – Священна Земля. На спорядженій у XVII ст. французьким інженером-картографом Г. Левасером де Бопланом першій генеральній мапі України її південно-східні степові території позначені як *Loca deserta* (Дикі Поля).

Степ здавна присутній у фольклорних формах («степ та воля – козацька доля» й под.). Не менш давно він утримує симптоматичну стійкість як у вітчизняних, так і зарубіжних літературних краєвидах нашої країни. Не випадково тяжіючі до первозданності романтики буквально ним захоплювалися майже усі поети. За словами О. Єфименко, в (про)романтичних описах України «осібно стоїть степ як знаковий простір української ментальної географії» [Єфименко О., с. 12].

Серед письменників не українців, починаючи зі свого першого вірша *Dumka ukraińska*, надзвичай зворушливо писав про нього романтик Юліуш Словацький (1809-1849). В оцінці свого співвітчизника М. Кварішевського, саме він «створив одну з найкрасивіших, художньо найбагатших, а також глибоко продуманих і оригінальних візій України». [Kwariszewski M., s. 25-26].

Створив, зокрема, у ліричній поемі «Беньовський», медитуючи над просторами нашого краю; ставлячи в поетичному рядку поруч Бога і Україну, що прозвучало співзвучно з близьким у часі визнанням Т. Шевченка: «Сам Бог витає над селом» («Княжна»):

«Boże, kto Ciebie nie czuł w Ukrainy
Włókitnych polach, gdzie tak smutno duszy...»

[Słowacki J., s. 322].

Блакитні поля, що навіюють чутливим романтичним душам меланхолічні настрої, це власне українські степи. «Поля не бувають блакитними» (Kuligowski P., s. 5), пише польський критик, й це правда, але в даному випадку Словацький мав на увазі степовий феномен єднання неозорої землі з небосхилом («Блакитний степ – ні хмар, ні голубів...», Л. Костенко. «Степи»).

Феномен, коли людина сам-на-сам з первозданим, ще не зачепленим цивілізаційним впливом світом, – тобто із землею, небом, собою і Всевишнім, а ще із курганним могильним літописом минулих трагедій, про які автор згадує не раз й то з не менш пієтизмом в іншому творі – створеній баладним метричним розміром поемі «Вацлав»:

«Witaj mi ziemio stepów gładka, cicha,
Gdzie kwiat dla Boga kwitnie i usycha;
Gdzie dwa kurhany na błękitném niebie
Przez całe stepy patrzą się na siebie...»

[Słowacki J., s. 307].

На підставі цитованого можна твердити: прокламована Словацьким снага любові до України настільки палка, що стає врівень із релігійним почуттям. Звідси молитовність віршованих рядків. Адже звернені вони до найсвятішого, що тільки є у нас. До Вітчизни і Бога, вище чого, поки земля землею, а людина людиною, нічого не було й бути не може.

Знакова винятковість притаманна топосу степу ще й у таких творах автора, як «Змій», «Срібний сон Саломеї», де останній завжди є локусом виняткової синергетики. Тут при вдумливому читанні неоглядний земний обшир разом з куполом небосхилу сприймається й розуміється святинею, природним храмом, місцем життя і місцем смерті.

Український степ – локус опублікованого романтиком А. Мальчевським першого польського роману у віршах «Марія». Це не просто гігантська сценічна площадка для розвитку по-шекспірівськи драматичних подій – безмежний метафізичний по своїй природі світ, який рано чи пізно усе поглинає, стирає будь-які сліди, уперто згладжує створені людьми на його поверхні збурення, щоб знову повернутись у стан одвічного святого спокою. Щемом сповнена символічна картина твору: чвалом пролетіла кавалькада вершників, розвіявся пил і в сотий раз відновилися допотопні тиша й непорушність.

Субстанціональну істоту степу становить земля.

Останню у нас справіку називають праведною і Божою. Нею клянуться, їй присягають, до загину за неї воюють. Самий живий зв'язок з нею мають працелюбні селяни (О. Кобилянська «Земля»; В. Стефаник «Вона – земля»).

І коли в поточному житті вона це експлуатоване заради екзистенції поле, а її незбагненна життєдайна сила не може не сприйматися як божий дар, то у своєму предковичному стані, стані Степу, вона є священним простором.

Власне в такому ключі прочитується «Заповіт» Тараса Шевченка з його останньою волею: спочити «серед степу широкого, на Україні милій», тобто у природній і духовній святині свого краю. Тут могила – порослий ковилою курган-могильник, де за прадавніх часів хтось вже знайшов свій останній притулок. І ось нове поховання в ньому. З його домінуючої висоти відкривається не лише нескінченність унаочненого степом простору України, бо й просвічує овид її далекого прийдешнього. Розміреною ходою часу воно, те прийдешнє, колись таки наступить, а з ним у невпинних припливах та відпливах вічного океану-буття придуть нові покоління, нові надії, нові втрати і нові осягнення. Така кодована степо-могильною тематикою візія апріорі руйнує сприйняття смерті як абсолютного кінця, відкривається в перспективу вічного тривання в пам'яті свого безсмертного роду.

Різнопланове осмислення природи степу й взаємодії з ним нашого етносу, становить потужний пласт вітчизняної літератури. Навіть змушено вибіркового переліку письменницьких імен виразно тяжіє до їх безлічі: Л. Боровиковський, М. Костомаров, В. Забіла, А. Метлинський, М. Старицький, М. Коцюбинський, О. Маковей, Ю. Липа, Ю. Опільський, П. Панч, Ю. Яновський, Є. Маланюк, І. Білик, П. Загребельний, Ю. Мушкетик, Р. Іваничук, Д. Гуменна, І. Драч, Л. Костенко та багато інших. І коли це так, то це ніщо інше як симптоматична похідна самого предмету художнього відтворення:

«Степе широкий наш, рідний наш брате,
Трунку, настояний на полині!
Поки ти світиш нам – нас не здолати:
Наше коріння – в твоїй глибині».

[Мозолевський Б., с. 77].

«Вступаючи в цей цілинний степ, відчуваєш священний трепет у душі, очищення душі, і більше, ніж будь-коли захоплення природою і вінцем її – людиною» [Гончар О., с. 140], – нотує О. Гончар у своєму щоденнику.

Суголосне «священному трепету у душі» есе щодо істоти степу містить сайт М. Брацило «У пошуках себе»: «Степ... Праматерія, з якої творяться віки історії, щоб знову розчинитися у ньому, коли прийде час. Так скажу, брате мій, сестро моя: Степ єси і в Степ повернешся. Початок і кінець усього сущого – Степ. Більше ніж життя, ніж твердь, ніж основа. Всесвіт для всього в нім сущого – непідвладний осягненню. Більше ніж смак, більше ніж запах, більше ніж дотик – даність. Триплетом нашого коду – належність Йому, приреченість на Нього, служіння Його неосяжному мерехтінню на межі міфу і реальності. І немає обмеження – крім обрїю. І немає імені – крім імені Степ. І немає нас поза цим сліпучим колом». [Брацило М.]

Зазначена тематика рецепції нашого буття європейськими культурами як в обмеженому (суто степовому аспекті), так і в широкому (співвідносному з багатством національно-знакових українських реалій) має значний, все ще погано використаний науковий потенціал, тож відкриває собою безсумнівну дослідницьку перспективу.

Список використаної літератури

1. Брацило М. У пошуках себе. Персональний сайт. URL: <http://bratsylo.com.ua/> .
2. Гончар О. Щоденники: В 3-х т. Т. 1: (1943-1967). Київ: Веселка, 2008. 455 с.
3. Єфименко О. Концепт «степ» в українській мові: словникова, текстова і психолінгвістична парадигма: дис. канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2005. 266 с.
4. Мозолевський Б. Степ // Його ж. Поезії. К.: Темпора, 2007. – 584 с.
5. Kwapiszewski M. Późny romantyzm i Ukraina. Z dziejów motywu i życia literackiego. Warszawa: Instytut Badań Literackich PAN, 2006. 190 s.
6. Kuligowski P. Błękitne powidoki, błękitne przeczucia. Zamiast wprowadzenia // Studia Filmoznawcze. 2016 № 37. S. 5-8.

7. Słowacki J. Dzieła. T. II. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959. 421 s.

Тетяна Вільчинська,
доктор філологічних наук, професор,
Андрій Вільчинський,
аспірант кафедри журналістики,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК МОВНІ РЕПРЕЗЕНТАНТИ КОНЦЕПТУ *БОГ* У ТВОРЧОСТІ Ю. СЛОВАЦЬКОГО

Анотація

Стаття присвячена аналізу фразеологізмів як мовних маркерів концепту Бог у творчості Ю. Словацького. Матеріалом дослідження послужили сакральні фраземи з поеми «Беньовський». Проведене дослідження засвідчило полісемантичну, оцінну природу концептуалізованого образу та добре володіння поетом фразеологічним багатством мови. Встановлено, що розглянуті фразеологізми завжди прагматично спрямовані, тобто не лише щось констатують, а й оцінюють, повчають, застерігають.

Ключові слова: фразеологізм, фразема, концепт, Бог, Ю. Словацький.

Key words: phraseologism, phraseme, concept, God, Yu. Slovatskyi.

Пошук істинних цінностей значною мірою передбачає актуалізацію багатой літературної спадщини народу в духовному світі сучасника. Засвідчуючи сокровенне духовне життя народу, динамічну активність його емоцій та інтелекту, саме поетичне слово на різних етапах розвитку національних літератур визначає їхні світоглядно-естетичні пріоритети. У цьому сенсі дослідження феномену сакрального уже протягом досить тривалого періоду не втрачає своєї актуальності.

Твори релігійного змісту можна знайти в літературній спадщині кожного народу. Не становить винятку і польська літератури. Особливості